

GEEN BEELDEN GEEN NIEUWS

Beeldbeperkingen in oud en nieuw auteursrecht

Marcel de Zwaan

2003 Otto Cramwinckel Uitgever te Amsterdam

I	GEEN BEELDEN. GEEN NIEUWS	13
1.	Vooraf	14
2.	Plan van behandeling	16
3.	De opkomst van het beeld	18
4.	Het auteursrecht en de beelduitingsvrijheid	20
	Het auteursrecht	20
	De uitingsvrijheid	21
	Verbodsrechten en hun beperking	23
II	BEELD, WOORD, BEELDCULTUUR	27
1.	Inleiding	28
2.	Het onderscheid tussen het autonome en het mediale beeld	31
3.	Het onderscheid tussen woord en beeld	32
4.	Pictografie, beeldtaal en semiotiek	34
	Pictografie en beeldtaal	34
	Semiotiek en symboliek	35
	Percepten en metaforen	35
5.	De noodzakelijke aanvulling van woord en beeld	38
	Woorden schieten tekort ...	38
	... maar beelden ook	38
	Beeldcommunicatie	39
6.	Tussenbalans	40
III	WERKING EN WAARDERING VAN HET (CAMERA)BEELD	41
1.	Inleiding	42
2.	Eigenschappen en werking van het beeld	42
	Vermeende eigenschappen en veronderstelde werking	43
	Eigenschappen en werking van het camerabeeld	44
	Kijklust	44
	Communicatiesnelheid	45
	Overtuigingskracht	46
	Emotionele indringendheid	47
3.	De waardering en functie van het beeld	48
	De opkomst van het beeld in de nieuwsvoorziening	49
	Documentatie en bewijs	52
	Relativering van de bewijskracht van het beeld	55

	Subjectieve mededeling	58			
	Beeldmanipulatie	58			
	Onbetrouwbare bron	61			
4.	Balans	62			
IV	WERK EN WERKELIJKHEID. HET AUTEURSRECHT EN HET CAMERABEELD	65			
1.	Inleiding	66			
2.	Werk en oorspronkelijkheid	68			
	Van idee naar waarneembare vorm	68			
	De oorspronkelijke vorm; context en waarnemer	70			
3.	Vorm en inhoud; geen doorgang voor de uitingsvrijheid	72			
4.	Het camerabeeld auteursrechtelijk ontleed	74			
	Blik op de werkelijkheid, weergave van de werkelijkheid; het beeld als mededeling	74			
	Het beeld voor de camera	76			
	Het beeld door de camera	77			
	Loutere reproductie van de werkelijkheid?	84			
	Het camerabeeld; waarneming of communicatie?	84			
	De subjectieve camera en de inbreng van de maker	85			
	Het beeld voor en door de camera; Kluwer/Lamoth	87			
5.	Is de auteursrechtelijke status van de nieuwsfoto sterker dan die van het nieuwsbericht?	92			
6.	Auteursrechtelijke bescherming van het nieuwsbeeld; uitingsvrijheid en bewijs	93			
V	BEPERKINGEN OUD EN NIEUW AUTEURSRECHT	99			
1.	Vooraf	100			
2.	Ratio's en wordingsgeschiedenis beperkingenstelsel	101			
3.	Nieuw auteursrecht en de beeldbeperkingen	103			
	Bijzondere uitgangspunten van de wetgever en eigenschappen van Auteursrechtlijn en Ontwerp	105			
	<i>Gesloten stelsel zonder fair-use-exceptie</i>	106			
	<i>Driestappentoets</i>	107			
	<i>Beperkingen niet van dwingend recht</i>	108			
	<i>Technische beschermingsmaatregelen en wettelijke beperkingen</i>	109			
4.	Nieuwsbeperkingen en beeldbeperkingen	111			
VI	DE NIEUWSEXCEPTIE	113			
1.	Inleiding	114			
2.	Wat is nieuws?	115			
	Woord en beeld	116			
	Verstrooiend of informatief?	117			
3.	Wat is voorwerp overnamerecht van de pers?	118			
	Nieuwsfoto niet in de tekst van de wet	118			
	De Berner Conventie	120			
	Aanpassing Auteurswet	121			
4.	Welke nieuwsbeelden vallen wel onder de nieuwsexceptie?	122			
	Nieuws- en gemengde berichten	122			
	De nieuwsfoto als nieuwsbericht in de zin van artikel 15 Auteurswet?	124			
	Artikelen	125			
	Het actualiteitsvereiste	125			
	Economie, politiek, religie en wereldbeschouwing	126			
	Werken van dezelfde aard	127			
	<i>De aard van programma's</i>	127			
	Fragmenten of hele (uitgezonden) programma's? (Uit) welke programma's?	129			
	<i>Journal en actualiteitenrubriek</i>	133			
	Documentaire en speelfilm	133			
	Praatprogramma / interview	135			
	Foto's (in uitzending)	137			
	Foto van uitzending (de zaak Maxima)	137			
	Internationaal en actueel	140			
5.	De media (in de huidige tekst en in het Ontwerp)	141			
6.	Overname geïllustreerd artikel	144			
7.	Het voorbehoud (en nadere eisen en struikelblokken van artikel 15 Aw)	145			
	Voorbehoud (en nadere eisen) in huidige bepaling en in Ontwerp	146			
	WNR	147			
8.	De nieuwsfoto wel in de nieuwsexceptie van het Ontwerp?	148			
9.	Slot	149			

VII	DE REPORTAGE-EXCEPTIE	151			
	1. Inleiding	152			
	De Madonnafoto's	153			
	De carnavalsoptocht	153			
	De feestende Máxima	154			
	2. De wetstekst	154			
	<i>Huidige tekst, Auteursrechtlijn en Ontwerp</i>	154			
	Berner Conventie	155			
	3. De actuele gebeurtenis en de reportage	156			
	4. Korte opname, weergave en mededeling	158			
	<i>Wetsgeschiedenis 'korte opname'</i>	158			
	5. Noodzakelijk of gerechtvaardigd voor behoorlijke weergave	162			
	Kort (en noodzakelijk)?	163			
	Is noodzakelijk onvermijdelijk...	164			
	...wenselijk...	164			
	... of gerechtvaardigd?	165			
	6. Bijzondere aspecten	168			
	Is er ook een minimumlengte voor een reportage?	170			
	Coverfoto's	171			
	7. Slot	172			
VIII	BIJZONDERE BEPERKINGEN, UITZONDERLIJKE EISEN	173			
	1. Inleiding	174			
	2. Citaatrecht	175			
	Doel en wetstekst	175			
	Wetsgeschiedenis	175			
	Geldende tekst	176			
	De contextbeperking en het Ontwerp	177			
	Omvang	179			
	Citaatrecht alternatief bij overnemen nieuwsfoto's?	181			
	3. Openbare-weg-exceptie	182			
	<i>Doel, wetstekst, Ontwerp en Richtlijn</i>	182			
	Welke werken?	184			
	Blijvend zichtbaar aan of op de openbare weg / gemaakt voor een openbare plaats	185			
	Hoofdvoorstelling; voorstelling in het hoofd?	188			
	'zoals het zich aldaar bevindt'	191			
	4. De-minimis-exceptie	193			
	<i>Doel, wetstekst, Ontwerp en Richtlijn</i>	193			
	Incidentele verwerking van ondergeschikte betekenis: toevallig, opzettelijk, en ondergeschikt	194			
	5. Overnemen en afbeelden heel werk: uitzonderlijke eisen	196			
	De afwijkende repro-eis: verwarring?	197			
	Nadere eisen ter bezwering van de 'Voortgezette Exploitatie Angst'	199			
	6. Slot	201			
	IX		PRAKTIJK NIEUWSVOORZIENING IN BEELD	203	
	1. Inleiding	204			
	2. Eigen of vreemd materiaal	205			
	3. Binnenland of buitenland	206			
	4. Structureel of incidenteel	208			
	Structureel	208			
	Incidenteel	209			
	5. Slot	211			
			ALLES KAN BETER. MAAR KAN HET OOK ANDERS?	213	
			Nawoord	213	
			LITERATUUR	217	
			COLOFON	224	

Voorwoord

Tussen de foto van de jonge Sharbat Gula en de latere opname liggen zeventien jaar. Zij was een jaar of dertien toen Steve McCurry haar voor het eerst fotografeerde in een vluchtelingenkamp in Pakistan. De tussenliggende periode bestrijkt voor een goed deel de drieëntwintig jaar oorlog met anderhalf miljoen doden en drieënhalf miljoen vluchtelingen die de recente Afghaanse geschiedenis samenvat. De verwoestende periode wordt op schokkende wijze weerspiegeld in het gezicht van het volwassen geworden en door persoonlijke ontberingen getekende gelaat van 'het Afghaanse meisje' van de cover van de National Geographic in 1985. Het is een *complete makeover* waar de kermisbazen waartegen Gerrit Komrij zo fulmineerde, een behoorlijk puntje aan kunnen zuigen. De foto's zijn in de meest letterlijke zin zowel blikvangers als onontbeerlijke illustraties wanneer men op indringende wijze iets duidelijk wil maken over het humanitaire leed van de Afghaanse vluchtelingen en de Afghaanse vrouwen in het bijzonder. De beelden vangen onze aandacht om vervolgens de verkregen opmerkzaamheid te gebruiken voor het mededelen van een inhoudelijk betoog waarin de foto's ter aanvulling en verduidelijking een belangrijke functie vervullen. Althans zo was het bij de cover en het artikel in de National Geographic. In dit boek wordt niet het lot van de vluchtelingen besproken maar wel de vraag welke uitleg nu eigenlijk voor gaat bij een beroep op het citaatrecht wanneer de beweerdelijk geciteerde foto op de cover is geplaatst.

Graag bedank ik in dit voorwoord allereerst Bernt Hugenholtz wiens feedback en gast-vrije onderdak in het Instituut voor Informatierecht een onmisbare steun vormden. Veel dank ook aan Frederique Wentholt die in bijna alle fasen van de totstandkoming van het boek een bijdrage heeft geleverd. Een aparte vermelding verdient ook Dr. Frauke Henning Bodewig die buitengewoon vriendelijk onderdak en deskundigheid aanbood van het Max-Planck-Institut für Geistiges Eigentum, Wettbewerbs- und Steuerrecht in München. Dank tenslotte aan Saskia Blom, Martique Hartstra, Linde Nafthaniël en Marieke Woudstra, allen voor een geheel eigen bijdrage.

Amsterdam, zomer 2003

1 De foto's van toen en nu en de geschiedenis van de voorbije periode en de ontdekking zijn gepubliceerd in de National Geographic van april 2002 (tekst Cathy Newman, fotografie Steve McCurry)

2 In zijn rede ter gelegenheid van vijftwin-

tig jaar Ruigoord belichtte de dichter des vaderlands en roemrucht televisierecensent het verraad door zijn generatie en gaf hij af op de kermisbazen die bezit hadden genomen van de televisie.